Asya Studies
Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 18, p. 153-162, Winter 2021

Mevlevi Yusuf Sineçak'ın Hurufilik Remizleriyle Örülü Bir Gazelinin Şerhi*

A Commentary on The Mevlevi Yusuf Sinecak's Poem About Hurufism Turkey

DOI: https://doi.org/10.31455/asya.1024651

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi / Article Arrival Date
16.11.2021

Makale Kabul Tarihi / Article Accepted Date
20.12.2021

Makale Yayın Tarihi / Article Publication Date
31.12.2021

Asya Studies

Arş. Gör. Murat Aslan
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
muratasLan@yyu.edu.tr

ORCID ID
https://orcid.org/0000-0001-8376-3780

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

XIV. yüzyılın sonlarında İran ve Azerbaycan muhitinde teşekkül eden Hurufilik, kurucusu Fazlullah Esterabadi'nin Timurlular tarafından Alıncak Kalesi'nde idam edilmesinden sonra tarikatlaşma sürecini tamamlayamamış ancak kısa zamanda Hindistan'a, Suriye'ye, Anadolu'ya ve Balkanlara yayılmıştır. Hindistan'da Noktavilik tarikatına evrilen Hurufilik, Anadolu ve Balkanlarda Bektaşilik tarikatı ile birleşerek varlığını sürdürmüştür. Bunun dışında Gülşenilik ve Mevlevilik gibi tarikatlar ve bu tarikatların müritleri arasında da etkili olmuştur. Böylece inancı, düşüncesi ya da İslam'a yaklaşımı ne olursa olsun pek çok insan üzerinde etkisini göstermiştir.

XVI. yüzyıl divan şairlerinden Yusuf Sineçak Hurufilikten etkilenen Mevlevi şairlerden biridir. Önce Mısır'da İbrahim Gülşeni'ye bağlanan Yusuf Sineçak, Anadolu'ya döndükten sonra Mevleviliğe girmiştir. Ünlü *Cezîre-i Mesnevî*'si dışında bazı gazeller de yazmış ancak bunlardan bir divan oluşturmamıştır. Yusuf Sineçak'ın gazellerinde Mevleviliğin dışında Hurufilik etkileri de görülmektedir. *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'de Yusuf Sineçak'tan örnek olarak verilen metinlerden biri özellikle Hurufiliğe dair derin anlamlar içermesi dolayısıyla dikkat çekmektedir.

Bu çalışma, Yusuf Sineçak'ın *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'de geçen Hurufilik ile ilgili şiiri üzerine bir şerh denemesi olup divan şiirinde Mevlevilik ve Hurufilik münasebetlerine dair mütevazı bir katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle Hurufiliğin tarikat yapılanmasından felsefi-mistik bir sistem olmaya doğru evrilişine değinilecek, Mevlevilik ve Hurufilik münasebetlerinden kısaca bahsedilecek, ardından şairin hayat hikâyesi anlatılıp ilgili şiirin şerhine geçilecektir. Beş beyitlik bu gazelde ilk üç beyit Hurufilik ile ilgiliyken diğer iki beyitte Hurufiliğe dair herhangi bir kelime, kavram ya da işaret bulunmamaktadır. Şerh çalışmamızda ağırlık, Hurufilik ile ilgili olan beyitler üzerinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Sineçak, Hurufilik, Mevlevilik, XVI. Yüzyıl Divan Şiiri, Tarikatlar

Abstract

Hurufism, which was born in Iran and Azerbaijan at the end of the 14th century, could not complete its cult after its founder Fazlullah Esterabadi was executed by the Miran Shah in the Alıncak castle and spread to India, Syria, Anatolia and the Balkans in a short time. Hurufism, which became the Noktevi order in India, continued its existence by merging with the Bektashi order in Anatolia and the Balkans. Apart from this, Hurufism, which is also effective among sects such as Gülsheni and Mevlevi sects and their followers, has evolved from a sect structure to a philosophical-mystical system. Thus, it has had an impact on many people, regardless of their belief, thought or approach to Islam.

Yusuf Sinecak, one of the 16th century divan poets; He is one of the Mevlevi poets influenced by Hurufism. Yusuf Sinecak, who was first connected to İbrahim Gülsheni in Egypt, entered the Mevlevi order after returning to Anatolia. The author of Cezire-i Mesnevi also wrote some poems, but did not create a divan from them. In Yusuf Sinecak's poems, besides Mevlevism, Hurufism influences are also seen. One of the texts given as an example from Yusuf Sinecak in the book titled Tezkire-i Shuara-yı Mevleviyye draws attention especially because it contains deep meanings about Hurufism.

This study is a commentary on Yusuf Sinecak's poem about Hurufism in Tezkire-i Shuara-yı Mevleviyye and aims to make a modest contribution to the relations between Mevlevism and Hurufism in divan poetry. In the study, first of all, the evolution of Hurufism from sect structure to a philosophical-mystical system will be mentioned, the relations between Mevlevism and Hurufism will be briefly mentioned, then the life story of the poet will be told and the commentary of the relevant poem will be made. In this five couplet ghazal, the first three couplets are related to Hurufism, while the other two couplets do not contain any words, concepts or signs about Hurufism. In our commentary, the emphasis will be on the couplets related to Hurufism.

***Keywords**: Yusuf Sinecak, Hurufism, Mevlevism, 16th Century Divan Poetry, Sects.*

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Aslan, M. (2021). Mevlevi Yusuf Sineçak'ın Hurufilik Remizleriyle Örülü Bir Gazelinin Şerhi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar,* 5(18), 153-162.

GİRİŞ

Varlığı sayılarla veya harflerle açıklama çabası yüzyıllar öncesine dek gider. Antik Hint ve Antik Mısır'dan beri harfler ve sayıların münasebetlerini keşfetme ve böylece gizemleri açığa çıkarma çabası görülmektedir. İlk çağlardan itibaren Kabala, Pisagor öğretisi ve 20. yüzyılda ortaya çıkan Letrizm akımı gibi pek çok gizemci düşünce sistemi oluşturulmuş (Tökel, 2016: 25-28) ve varlığın sırrı harfler ve sayılarda aranmıştır. Mesela Yahudi gizemciler dünyanın elementlerini Hebrew alfabesinin yirmi iki harfinde ararlar ve bu harflerin bir araya gelmesi ile gizemli güçlerin açığa çıktığını düşünürler. Onlara göre Rab, mahlukatı yaratırken bu yirmi iki harfi kullanmıştır (Ünver, 2003: 19). Pisagor ise varlığın sırrını sayılarda arar. Ona göre Tanrı evreni sayılara göre düzenlemiştir. Sayıların belirli bir uyumu bulunmaktadır. Tanrı teklik iken dünya çokluktur. Buradaki çokluk on kısma bölünür. Her bir kısım erkek ve dişi, aydınlık ve karanlık, iyi ve kötü gibi bir zıtlık barındırır. Sayılar arasındaki uyumu idrak edenler Pisagor'a göre ölümsüzlüğe erişir (Dosay Gökdoğan, 2007: 292). *Yuhanna İncili* söz ile Tanrı'nın aynı varlık olduğuna dair bir cümle ile başlar.[1] İslam kültüründe de, özellikle Maruf-ı Kerhi, Şibli, Abdülkadir Geylani, Şihabüddin Sühreverdi ve Muhyiddin İbn Arabi gibi ilk dönem mutasavvıflarının düşünceleri dolayısıyla harflere karşı bir ilgi meydana gelmiştir. Harflerin, sayıların, tabiat unsurlarının ve gök cisimlerinin birbiriyle ilişki içinde olduğunu gösteren ve hiçbir şeyin rastgele varlığa gelmediği tezini öne süren vefk tabloları bu dönemde ortaya çıkmıştır. İbn Haldun, *Mukaddime*'sinde bu tablolardan birini tanıtır. İbn Arabi varlık mertebeleri ile harflerin sembolik ve sayısal düzeni arasında bir paralellik kurar. Daha sonraki dönemlerde de Taşköprülüzade, Katip Çelebi, Ali el-Buni ve Ebu'l-Kasım el-Iraki gibi pek çok âlim harflere dair çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir (Bozhüyük, 1998: 397-400). İslam kültüründe harflere dair ilginç yorumlarıyla öne çıkan bir öğreti de şüphesiz ki Hurufiliktir.

Fazlullah Esterabadi tarafından XIV. yüzyılda İran ve Azerbaycan taraflarında sistemleştirilen Hurufilik (Aksu, 1998: 408) varlığın temel sırrını, dinî inançları, ibadetleri ve diğer her şeyi Arap alfabesinin yirmi sekiz, Fars alfabesinin otuz iki harfine dayandıran ve bunları *Kur'an*'ı tevil ederek açıklayan bir anlayıştır (Gölpınarlı, 1969: 147). Başlarda belirli bir inisiyasyon töreni ve takip edilen sülukü bulunan Hurufilik tam bir tarikat görünümündedir. Mesela Fazlullah Esterabadi, Seyyid İshak'ın *Hâb-nâme* adlı eserinde anlatıldığına göre müritliğe kabul ettiği kişilerin başlarını tıraş edip onlara sikke giydirmekteydi. Ayrıca Hurufilik gizli zikre devam etme, geçimini yalnızca kendi emeğiyle sağlama, sefere yaya gitme, hediye kabul etmeme, *Kur'an* okuma, çile ve oruca önem verme gibi bazı şartları bulunan bir yoldu (Usluer, 2019b: 148-149). Ancak Fazlullah Esterabadi'nin Nahcıvan taraflarındaki Alıncak (Elince) Kalesi'nde Timur'un oğlu Miranşah tarafından idam edilmesiyle ve Hurufilere yönelik bir takibat başlatılmasıyla (Aksu, 1995: 278) Hurufilik, tarikat yapılanmasını tamamlayamamıştır. Hurufiler ise dünyanın çeşitli coğrafyalarına dağılmak zorunda kalmıştır. Fazlullah Esterabadi'nin vasiyetine uyan müritleri Hindistan, Anadolu ve Balkanlara göç ederek inançlarını buralarda yaymaya çalışmışlardır (Ballı, 2011: 156).

Anadoluya gelen Aliyyülâlâ'nın çabaları sonucu Hurufilik düşüncesi Bektaşilerin arasında yayılmıştır (Aksu, 1989: 381). Hurufiliğin Balkanlara intikali ve yayılması ise Seyyid İmadeddin Nesimi'nin müridi Refii sayesindedir (Ballı, 2010: 169). Böylece Hurufilik, başta Bektaşilik olmak üzere çeşitli tarikatlar ile ilişkilerde bulunmuş, "bu yeni coğrafyaya tarikat örgütlenmesinden ziyade ortaya koyduğu fikirlerle girmiş"tir (Usluer, 2019b: 150). Hurufiliğin etkileşimde bulunduğu tarikatlardan biri de Mevleviliktir. Hurufilik, tesirini özellikle bazı Mevlevi şairlerin edebî eserleri üzerinde göstermiştir. Bu Mevlevi şairlerden biri de Yusuf Sineçak'tır.

Yusuf Sineçak'ın hayatına ve onun Hurufiliğe dair gazeline geçmeden önce Mevleviliğin Hurufilikle olan münasebetlerine kısaca değinmek gerekmektedir.

1. Mevlevilik ve Hurufilik Münasebetleri

Fazlullah Esterabadi'nin Mevlevilik ile ilişkisi henüz Hurufiliği kurmadığı hatta daha hakikat yolculuğuna çıkmadığı zamanlara dek gider. Seyyid İshak'ın *Hâb-nâme* adlı eserine göre Fazlullah Esterabadi, bir dervişin Mevlana'dan okuduğu şu beyti duyarak tasavvuf yoluna girmeye karar verir:

از مرگ چه اندیشی چون ذات بقا داری

[1] Kelâm başlangıçta var idi ve Kelâm Allah nezdinde idi ve Kelâm Allah idi (*İncili Şerif Yahut İs Mesihin Yeni Ahit Kitabı*, 1981: 92).

در گورکجا گنجی چون نور خدا داری[2]

Beytin manasını hocası Kemaleddin'e soran Fazlullah bunun yalnızca riyazet, ibadet, aşk, zevk ve cezbe ile anlaşılabileceğini öğrenir. Böylece Fazlullah tasavvuf yoluna girip kendisini ibadete verir, hacca gider. Hacdan döndükten bir süre sonra gördüğü bir rüya neticesinde kendisine rüya yorumlama ilmi verilir. Bu hadiselerden sonra kendisine tevil ilmi de verilen Fazlullah kısa zamanda Hurufiliği sistemleştirmeye başlar (Gölpınarlı, 1989: 5).

Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*'nda belirttiğine göre Seyyid İshak *Türâb-nâme* adlı eserinde Mevlana'nın

گفتم که انچه از آسمان جستم بدیدم در زمین
ناگاه فضل ایزدی شد چارهٔ بیچاره ها[3]

ve

بر سر بازار می جستم ترا
در بن بازار چونت یافتم[4]

beyitlerinin Fazlullah Esterabadi için söylemiş olduğunu iddia etmektedir (1989: 86). Fazlullah üzerindeki etkisi şüphesiz olan Mevlana Celaleddin Rumi'nin vefat tarihi 672/1273'tür, Fazlullah'ın doğum tarihi ise 740/1340'tır. Dolayısıyla Seyyid İshak'ın bu iddiasının Fazlullah Esterabadi'ye bir kutsallık atfetme ya da onun müjdelenen bir kişi olduğunu anlatma amacını taşıdığı söylenebilir. Böylesine ilginç bir iddianın temeli oldukça basit bir nedene dayanmaktadır: Fazlullah Esterabadi'nin bizzat kendisi, *Kur'an*'da geçen bütün "Fazl" (فضل) kelimelerini kendisine mâl etmektedir (Gölpınarlı, 1989: 24). Fazlullah'ın başhalifesi Aliyyülâlâ da *Kur'an*'da geçen "Aliyy" (علیّ) kelimelerini (hüvel aliyyül azîm, aliyyen kebîran gibi...) kendisine mâl eder ve bu ayetlerin kendisinden bahsettiğini öne sürer. Öyle ki Emir Gıyaseddin *Kur'an*'da Aliyy kelimesinin geçtiği ayetleri sınıflandırmış ve bunların Aliyyülâlâ'ya işaret ettiğini kanıtlamaya çalışmıştır (Usluer, 2009: 57). Böyle bir anlayışa sahip bir toplulukta Seyyid İshak'ın Mevlana'nın şiirlerinde geçen fazl (فضل) kelimesini üstadı Fazlullah Esterabadi'ye mâl etmesi şaşılacak bir durum değildir.

Hurufiliğin Anadolu ve Balkanlara yayılmaya başladığı ilk zamanlardan itibaren gerek Farsça gerek Türkçe olmak üzere bu inancı ve düşünceyi anlatan pek çok kitap telif edilir. Bunlar arasında divanlar ve mesneviler olduğu gibi mensur eserler de görülür. Mesela *Hurufî Arşi Divanı*'nın günümüzde çeşitli kütüphanelerde toplam otuz altı adet elyazma nüshası tespit edilmiştir (Aslan, 2021: 35). Nüshaların bu kadar fazla olmasından yola çıkılarak bahsi geçen eserlerin yoğun bir şekilde okunduğu söylenebilir. Bu eserlere Mevlevi çevreler de kayıtsız kalmamış olacak ki Abdülbaki Gölpınarlı, Hanya Mevlevihanesinden Konya Mevlana Müzesi'ne getirilen kitaplar arasında Işkurt Dede'nin *Salat-nâme*'sinin (1989: 100) ve Mir Fadılı'nin *Risâle*'sinin (1989: 61) de bulunduğunu söyler. Şeyh Galip'in kişisel kütüphanesinde Fazlullah Esterabadi'nin *Arşnâme* adlı eserinin bulunması onun da Hurufiliğe yabancı olmadığını göstermektedir (Demir, 2021: 23).

Bazı Mevlevi şairlerin Hurufiliği öğrendiği, şiirlerinde bu dini yorumdan bahsettikleri ve ilginç anlam ilişkileri kurdukları görülmektedir. Bunun dışında Mevlevi âyinlerinde ve kılık kıyafetlerinde az da olsa Hurufilik tesirleri görülebilmektedir. Bu hususta Gölpınarlı şunları söylemektedir: "Mevlevîlikte, hırkanın, destegülün yanlarında ve külâhın ortasından ve üstten çekilen istivâda Hurufiliğin tesiri vardır sanıyoruz; semahanede, şeyh postundan kapıya kadar çekildiği farzedilen ve semahaneyi iki daireye bölen çizgiye de 'hatt-ı istiva' denmesinde bu tesir var. Agazâde Muhammed Dede (959/1652-1653), Siyâhî Dede (1192/1710), hatta Esrâr Dede (1211/1796-1797), hatta Bahariye şeyhi şair, arif, neyzen ve bestekar Hüseyin Fahrüddin (Fahrî) Dede gibi Mevlevi büyüklerinin şiirlerindeki Hurufilik temlerinin bu

[2] Bekâya sahip olduğun hâlde ölümden ne endişe ediyorsun / Hüdâ'nın nuruna sahipken neden mağarada gizleniyorsun (Aksu, 1995: 277).
[3] Dedim ki gökyüzünde aradığım o şeyi yerde gördüm. Aniden Allah'ın fazlı çaresizlerin çaresi oldu.
[4] Pazarın başında seni aradım ancak pazarın sonunda buldum.

tesiri gösterdiği meydandadır" (Gölpınarlı, 1989: 31). Mevleviliğe yakınlığı ile bilinen Ruhi-i Bağdadi'de de Hurufilik tesirlerinin görülmesi dikkat çekicidir (Usluer, 2019a: 92-97).

Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik adlı eserinde Hurufilik ve Mevlevilik münasebetlerini bir başlık altında inceleyen Abdülbaki Gölpınarlı Hurufiliğin Mevlevilik üzerinde epeyce tesirli olduğunu ifade ettikten sonra iki tarikat arasındaki bazı ortak noktalara değinir. Mevlevilikte manevi hilafete eren kişi istiva makamına ulaşmış sayılır. Artık onun için halk Hakk'ın zuhur yeridir, Hak ise halkın iç yüzüdür. Herkesi kendi makamında adaletli bir şekilde değerlendiren bu kişi, olmayacak şeyler istemez. Aynı özellik Hurufilikte de vardır. Onlara göre doğruluk, manevi istivâdır. Bunun yanında, Mevlevi giyim kuşamında da Hurufiliğe dair bazı izler görülmektedir. Mevlevi sikkesinin üzerine çekilen istiva hattının yanında, hırkanın kenarına dikilen yeşil renkli şerit de istiva olarak adlandırılır ve bu Hurufilikten gelen bir etki olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Gölpınarlı, Mevlevi rintlerinde Hurufilik anlayışının köklü bir şekilde yerleşmiş olduğunu ifade eder. "Divâne Mehmed Çelebi ve Yusuf Sineçak'ın şiirlerindeki Hurufilik telakkileriyse apaçıktır. Bütün bunlar, Mevlevi rintlerinin 'Cavidan'ı okuduklarını ve Hurufi kitaplarıyla adamakıllı meşgul olduklarını gösterir" (Gölpınarlı, 2018: 287-290).

Mevlevilik ile Hurufiliğin birbiriyle etkileşiminin boyutları çalışılması gereken bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Şimdilik söylenebilecek en makul şey Mevleviliğin Hurufiliğe tesir ettiği kadar Hurufiliğin de Mevleviliğe tesir ettiği, bunun sonucunda kültür ve edebiyat tarihi açısından ilginç verilerin ortaya çıktığıdır. Bunlardan bir tanesi de Yusuf Sineçak Dede'nin Hurufilik remizleri ile yazdığı bir gazelidir. Bu gazel, şiir örneklerinin Şeyh Galip tarafından derlenip şair biyografilerinin Esrar Dede tarafından yazıldığı bilinen *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'de bulunmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi Şeyh Galip'in Hurufiliğe yabancı olmadığı göz önünde bulundurulduğunda Yusuf Sineçak'ın Hurufilik ile ilgili şiirinin söz konusu tezkireye bir yanlışlık sonucu konulmadığı anlaşılır. Muhtemelen Şeyh Galip bir farklılık olsun veya Yusuf Sineçak'ın edebî kişiliği daha iyi anlaşılsın diye bu şiiri derlemeleri arasına dâhil etmiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Şeyh Galip'in *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'si Yusuf Sineçak'ın *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinin bir açıklamasıdır. Dolayısıyla Yusuf Sineçak'ın Şeyh Galip üzerinde etkili bir kişilik olduğu söylenebilir. Şeyh Galip'in, kişisel kütüphanesinde bir *Arşname* yazması bulundurması (Demir, 2021: 23) belki de onun üzerinde tesirli olan Yusuf Sineçak Dede'nin Hurufiliğe meyilli olması dolayısıyladır. Kendisinden sonra gelen pek çok Mevlevi şeyhi üzerinde etkili olan ve bazı şiirlerinde Hurufilik izleri görülen Yusuf Sineçak hakkında kısa bir bilgi verilmesi uygun olacaktır.

2. Yusuf Sineçak

XVI. yüzyıl şairlerinden Yusuf Sineçak Yenicevardarlıdır (Giannitsa, Yanniça). Şair ilim ve fen ile uğraşırken ilahi aşk ve muhabbet arzusuyla Mısır'a gidip İbrahim Gülşeni'ye intisap eder. Şeyhinden halifelik almasına rağmen bir süre sonra Konya'ya gelip Mevlevilik yoluna giren Yusuf Sineçak Arabistan, İran ve Anadolu'ya çeşitli seyahatlar gerçekleştirir. Tekrar Konya'ya döndükten sonra Edirne Muradiye Mevlevihanesi'ne şeyh olarak atanır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Edirne ziyareti sırasında bir vezir ya da valinin Yusuf Sineçak'ın vakfını ortadan kaldırması üzerine şeyh, müritleriyle beraber İstanbul'a göç eder ve Sütlüce'deki evinde uzlete çekilir. Şair, daha çok *Cezire-i Mesnevi* adlı eseriyle tanınmaktadır. Mürettep bir divanı olmamakla beraber şiir mecmualarında eserlerine çokça rastlanmaktadır (Esrar Dede, 2000: 524-530; Ali Enver, 2013: 218-220; Köksal, 2013).

Yusuf Sineçak'ın *Cezire-i Mesnevî* adlı eseri oldukça önemlidir. Şair, *Mesnevî-i Manevî*'nin altı cildinden seçtiği 366 beyitten oluşan eserine yazdığı ön sözde amacının tarikata yeni giren dervişleri eğitmek olduğunu söyler. Ona göre *Mesnevî* bir okyanustur, herkes onun tamamını hakkıyla öğrenemez. Bundan dolayı Yusuf Sineçak, dervişlerin *Mesnevî*'ye dair sorularını geri çevirmemiş ve onlara anlayacakları şekilde seçtiği beyitlerle cevap vermiştir (Güleç, 2004: 160). Bu önemli esere Mevlevilerden İlmi Dede, Cevri İbrahim ve Şeyh Galip'in yazdıkları şerhler yanında Halveti Abdülmecid Sivasi'nin ve Melami Abdullah Bosnavi'nin de şerh yazdığı görülmektedir (Güleç, 2004: 174-176). Tabii ki Mevlana'nın *Mesnevi*'sinden derlenen bu eserde, Yusuf Sineçak'ta etkileri görülen Gülşeniliğe veya Hurufiliğe dair herhangi bir bilgi yoktur.

Yusuf Sineçak'ın hem Gülşeniliğe hem de Mevleviliğe intisap etmesi Osmanlı'da birden çok tarikata bağlanmanın veya bir tarikattan diğer tarikata geçmenin hoşgörü ile karşılandığını göstermektedir. Onda görülen Hurufilik tesirinin de bu bağlamda incelenmesi gerekmektedir. Yusuf Sineçak ile aynı yüzyılda Mısır'daki Gülşenilik tarikatına intisap eden Usuli'de de Hurufilik etkisinin görülmesi (Keklik ve Aslan, 2019: 158-166) o dönemde Gülşenilik ile Hurufiliğin etkileşime girmiş olabileceğini düşündürse de bu ayrıca araştırılması gereken bir konudur. Son olarak tıpkı Yusuf

Sineçak'ta olduğu gibi şairin kardeşi Hayreti'de de Hurufilik tesiri görüldüğü belirtilmelidir (Gölpınarlı, 1989: 29).

3. Gazel ve Şerhi

Mevlevi şair Yusuf Sineçak'ın *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*'de yer alan Hurufilik ile ilgili örnek gazeli (Esrar Dede, 2018: 304) ve gazelin tarafımızdan yapılan şerhi şu şekildedir:

Ruhlarun hırzında zâhir olalı sî vü dü hat
Âdeme ta'lîm olan esmâ bilindi bî-nukat

"Yanaklarının sığınağında otuz iki hat görününce Âdem'e öğretilen isimler noktasız bilindi."

Hurufilik düşüncesinde Fars alfabesindeki otuz iki harf oldukça büyük bir öneme sahiptir. Tamamıyla Arap alfabesindeki yirmi sekiz ve Fars alfabesindeki otuz iki harf temeline dayanan Hurufiliğe göre varlıkta mümkün olan tüm sesler otuz iki adettir (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 84-85). Allah'ın bizzat harf olduğu (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 400) bu düşünce sistemine göre harfler ezeli ve ebedî olup zamandan, suretten, şekilden, renkten, uzunluktan ve derinlikten münezzehtir (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 66). Allah varlığı kâf (ک) ve nûn (ن) harfleriyle ("Kün [کن]! emriyle) yarattığı için var olan her şeyin mayasında harf vardır (Yâsîn, 82). Dolayısıyla dil ve madde birbirine sıkı sıkıya bağlıdır (Bashir, 2013: 49). Harf, yani ses "gayb âleminden ayn âlemine, yani kuvvet âleminden madde âlemine gelen ve maddî varlığa bürünen her şeyde vardır" (Gölpınarlı, 1969: 145). Dolayısıyla bu harfler tüm mevcudatta görünebilir (Usluer, 2009: 125-126). Allah Âdem'i de otuz iki kelime ile yaratmıştır. Bundan dolayı Âdem'in yüzü Allah'ın yüzüdür (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 175). Allah'ın Âdem'e öğrettiği bütün isimler (Bakara, 31) otuz iki ilahi kelimeden ibarettir (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 59). Âdem'e öğretilen bu ilahi kelimeler hatlar vasıtasıyla onun yüzüne çizilmiştir. İnsanın yüzünde ümmî, ebî ve ak olmak üzere çeşitli hatlar bulunur (Usluer, 2009: 279-281). Ümmî hatlar insanın doğuştan yani anne karnından getirdiği hatlardır. Bir saç, iki kaş ve dört kirpik olmak üzere yedi adet olan bu hatlar (Usluer, 2009: 279-280; Gölpınarlı, 1989: 18) anasır-ı erbaaya göre dört unsurdan müteşekkil olduğu için dört ile çarpılır ve yirmi sekiz sayısına ulaşılır. Bu, Arap alfabesindeki harflerin sayısıdır. Eğer yüzü dikey bir biçimde bölen istivâ hattı geçirilirse saç ikiye ayrılır ve yüzde sekiz hat meydana gelir. Anasır-ı erbaaya göre bu hatlar dört ile çarpılırsa Fars alfabesinde bulunan harflerin sayısına erişilmiş olur (Âmiloğlu, 2014: 56). Hatlar yalnızca Âdem'in değil tüm insanların yüzünde bulunur. Nesimi'nin "Seni bu hüsn ü cemâl ile bu lutf ile gören / Korhdılar Hak dimege döndiler insân didiler" (G. 87/2) beyti bu anlayışı yansıtır.

Hurufiler insanın yüzünde yirmi sekiz ve otuz iki hattı müşahede ettikleri gibi tüm varlıkta da müşahede ederler. Burada vahdet-i vücuda açılan bir kapı vardır çünkü harfler Allah'ın kendisidir ve harften başka bir mevcut yoktur. Başka bir deyişle "eşyanın hakikati Hak'tır. Eşyayı, Allah'ın aynı bilmek gerekir. Kurtuluşa ermek isteyen kişinin, mevcudatın tüm zahiri suretlerini Allah'ın kadim sıfatı bilmesi gerekir. Mevcudatın bâtınını da Hak bilmek gerekir çünkü Hakk'ın zatının hakikatinden başka mevcut yoktur" (Usluer, 2009: 236).

Allah'ın Âdem'e isimleri öğretmesi Bakara suresinin 31-32-33. ayetlerinde geçmektedir:

> "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip 'Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin' dedi. 'Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin' cevabını verdiler. 'Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir' dedi. Onlara bunların isimlerini bildirince de 'Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim demedim mi?' buyurdu."[5]

Hurufilere göre Allah'ın Hz. Âdem'e öğrettiği bütün isimler (alleme'l-esmâ) yirmi sekiz ile otuz iki harften ibarettir. Dolayısıyla Âdem, Allah'ın kendisine öğrettiği isimler adedince yaratılmıştır (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 59). Beyitte Âdem'e öğretilen esmâ ile kastedilen de yirmi sekiz ve otuz iki harften başkası değildir.

Beyitte geçen "bî-nukat" kavramı, noktasız harfleri işaret eder. Arap alfabesinde on dört noktalı ve on dört noktasız harf bulunur. Hurufilere göre noktasız harfler muhkemat, noktalı harfler ise müteşabihattır (Âmiloğlu, 2014: 105). "Asıl Tanrı kelamı muhkemattan on dört harftir ve bunlar kendini

[5] *Kur'an-ı Kerim*, Diyanet İşleri Başkanlığı, https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/38/31-22-ayet-tefsiri (Erişim Tarihi: 16.11.2021).

insanın yüzünde gösterir" (AnaBritannica, 1994: 81). Hz. Âdem'in yüzünde on dört muhkem harfi temsil eden on dört hat ise bir saç, iki kaş, dört kirpik, iki burun içi kılı, iki sakal, iki bıyık ve bir dudak altı sakalıdır (anfeka).

Bu açıklamalardan sonra Yusuf Sineçak'ın matla beytine dönersek şair sevgilinin yanağında ortaya çıkan otuz iki hattı görmektedir. Böylece Allah tarafından Hz. Âdem'e öğretilen bütün isimler şair tarafından bilinir olmuştur çünkü bütün isimler Fars alfabesinde bulunan otuz iki ilahi kelimeden ibarettir. Bu ilahi kelimeler bütün kutsal kitapları, peygamberleri, varlığı, eşyayı ve Allah'ı anlamak için gerekli olan tek şeydir çünkü var olan ne varsa otuz iki ilahi kelimeden ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla sevgilinin yüzünde görülen hatlar tüm hakikatin anahtarıdır hatta hakikatin kendisidir.

Tâze hatlardan beni men' itme zâhid çün resûl
Didi gördüm Rabbimi fî-sûret-i şâbb-ı katat

"(Ey) zahit! Bana taze hatları yasaklama çünkü Resul 'Rabbimi tüysüz bir genç suretinde gördüm.' dedi."

Sadık Cihan (1990: 46) tarafından Allah'ı insanlaştıran, zındıklara ait uydurma bir hadis olarak değerlendirilen "Rabbimi tüysüz bir genç suretinde gördüm." hadisine Hurufi metinlerinde sıklıkla rastlanır. Fazlullah Esterabadi'ye göre Allah tüysüz bir genç suretinde görünmedikçe hiçbir göz onu idrak edemez (2012: 34-35). *Câvidânnâme*'de Allah'ın arşa istiva etmesine dair olan *Kur'an* ayeti (Tâhâ, 5)[6] şöyle yorumlanır: Hz. Âdem arştır. Allah Hz. Âdem'in yüzünde hatlar vasıtasıyla tecelli eder. Böylece o, Hz. Âdem'in yüzünde görünür hâle gelir. Bir başka deyişle Hz. Âdem'i kendi suretinde yaratır. Hz. Muhammed'in Miraç Gecesi'nde Allah'ı sakalsız bir genç suretinde görmesi ise buna işaret eder (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 48-49). Çünkü sakalsız bir gençte babadan gelen ebî hatlar (iki sakal, iki bıyık, iki burun içi kılı, bir anfeka) yerine doğuştan yani anneden gelen ümmî hatlar vardır. Bunlar ise bir saç, iki kaş ve dört kirpikten oluşur (Usluer, 2009: 280). Böylece bizzat otuz iki harf olan Allah'ın (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 340) insan yüzüne nasıl tecelli ettiği, insanın yüzünde nasıl göründüğü, Miraç Gecesi'nde onun Hz. Muhammed'e sakalsız bir genç suretinde görünmesi sayesinde daha anlaşılır hâle gelir. Zaten Allah'ın kendisini tüysüz bir genç suretinde göstermesinin sebebi Âdem'in arş-ı Hüda olduğunu anlatmaktır (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 40). Dahası, Fazlullah Esterabadi, Miraç'ta Allah'ın kendisini Hz.Muhammed'e bizzat Hz. Âdem suretinde gösterdiğini söyler (2012: 183). Bir başka yerde ise Hakk'ın zahir ve bâtın olarak Hz. Âdem suretinden başka bir suretinin olmadığını ifade eder (2012: 251). Söz konusu hadise dair Seyyid İmadeddin Nesimi'ye ait olduğu söylenen *Mukaddimetü'l-Hakâyık*'ta tarafımızdan yapılan yorumlara ek olarak namaz rekatlarından bahseden şu yorumlar bulunmaktadır:

> "Kâle 'aleyhi's-selâm: Ra'eytu Rabbî leylete'l-mi'râci fî ahseni sûretin ve fî sûreti şâb emred katat. Emred katatun vechinde yidi kitâbet-i İlâhî mektûbdur. Kâle 'aleyhi's-selâm: Nezele'l-Kur'ânu 'alâ seb'ati ahrufin. Yidi kitâbet-i vech-i emred katat-ı şâb ki her kitâbeti dört kitâbet olur ki dört kez yidi kitâbet, yigirmi sekiz kitâbet olur ki Kur'ân-ı Kerîm'ün aslıdur. Bel hüve Kur'ânun Mecîd fî levhin mahfûzin ki vech-i emred katatdur, katatun yidi kitâbeti istivâ ilen sekiz kitâbet olur. Her kitâbeti dört kitâbetdür, yidi yigirmi sekiz kitâbet olur. Hatt-ı istivâ ilen münşakk ola sekiz kitâbet olur. Her kitâbeti dört kitâbetdür, otuz iki kitâbet olur. Lâmelif dört harfün kâ'im-i makâmıdur ki ol pâ, çâ, jâ, gâ'dur ki bu dört harf Tevrât'da ve İncîl'de ve Zebûr'da gelmişdür ki Peygamber 'aleyhi's-selâm dilinde ol dört harf gelmemişdür. Bu sebebden lâmelif, ol dört harfün yirine kâ'im-i makâmı oldı ki, kâla'l-lâhu Te'âlâ: Ve izâ beddelnâ âyeten mekâne âyetin. Yigirmi sekiz rek'at namâz ki hazarda ve seferde farz olmışdur, ol yidi kitâbet-i vech-i kerîm-i emred katat içündür. Yigirmi sekiz kitâbet ve otuz iki rek'at namâz ki hazarda ve Cum'a'da farz olmışdur, hem ol yidi kitâbet-i vech-i emred katat içündür ki hatt-ı istivâ ilen sekiz kitâbet olur. Her kitâbeti, 'anasır ile dört kitâbet ki otuz iki kitâbet ola. Mi'râc gicesinde elli vakit namâz farz olmışdu, Hakk Te'âlâ'dan Hazret-i Risâlet 'aleyhi's-selâm tahfîf diledi, elli vakitden biş vakte karâr eyledi. Elli harf ve nokta 'adedince farz olmışdı ki, yigirmi sekiz kitâbet-i vech-i emred katat içün ki yidi kitâbetinden ma'lûm olur ki Fâtihatü'l-Kitâb-ı Hakîkî oldur ki yidi âyetdür f'efhem. İy

[6] Allah'ın arşa istiva etmesiyle ilgili diğer ayetler şunlardır: Bakara/29, Araf/54, Secde/4, Yunus/3, Rad/2, Furkan/59, Hadid/4.

tâlib, tâ sen bilesin ki ma'bûdun ve mescûdun kimdür ve secdeyi kime eylersin." (Seyyid Nesîmî, 2017: 82).

Muhiti Dede ise *Keşfnâme* adlı eserinde ilgili hadisi Fatiha Suresi ile bağlantılı olarak yorumlar:

> "Ey Muhammed sana seb 'u'l-mesânî virdük, ya 'nî iki yidi virdük ki hâl u mahal yidi hatt-ı ümmdür ki on dört olur ki seb'a'l-mesânîdür. Muhammed 'aleyhi's-selâm bu on dört hattun sâhibidür ki Mi'râc gicesinde Allâhı yidi hatt ile gördi ki hâl u mahal on dört olur." (Muhîtî Dede, 2014: 271).

Beyitte Yusuf Sineçak, kendisini sevgiliye bakmaktan men eden zahidi Hz. Muhammed'in bahsi geçen hadisini anarak eleştirir. Zahit, dünyaya rağbet etmeyip kendisini bütünüyle Hakk'a veren, ahirete yönelik yaşayan, zühd ile Allah'a ulaşmaya çalışan kimsedir. Ayrıca divan şiiri geleneğinde dinin özünden habersiz olan şekilci, aşkı bilmeyen ham sofu olarak da kullanılır (Uludağ, 2016: 389). Oysa Hurufilik dünya ile ahiret arasında bir ayrım yapmaz ve Allah'ı yaratılan her şeyde arar. Onlar için maddi ve manevi ayrımı da yoktur çünkü insanın maddi yönlerinden biri olan yüz Allah'ın tecelli ettiği yerdir ve Allah yüzde temaşa edilebilir. Dolayısıyla taze hatlar, yani sevgilinin yüzü, insanı Allah'a ulaştıran bir vasıtadır. Tabii ki bu durumu irfan sahibi olmayan zahidin anlaması mümkün değildir.

İstivâ-yı vech-i Âdemden 'ubûr iden bilür
Kim ne vech ile olupdur ümmet-i Ahmed vasat

"Hz. Muhammed ümmetinin hangi suretle vasat ümmet olduğunu Âdem'in yüzündeki istiva hattından geçen bilir."

Tâhâ suresinin beşinci ayetinde geçen istiva kavramı Hurufilik düşüncesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Hurufiliğe dair metinlerde sık sık karşımıza çıkan istiva, Fazlullah Esterabadi'ye göre Arap alfabesindeki yirmi sekiz harften Fars alfabesindeki otuz iki harfe ulaşmak için gerekli olan hattır (2012: 62). Esas olarak bir varlığı simetrik iki eşit parçaya bölen istiva hattı horozda, devede, Hüdhüd kuşunda, yılanda, tavus kuşunda, gergedanda, yaprakta, haşhaş tanesinde ve diğer pek çok varlıkta görünür bir hâldedir (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 63-65). Fazlullah, istivanın "sahip olmak" anlamından hareketle Allah'ın arşa istiva ettiğini söyler. Fazlullah'a göre arş "padişah tahtı" anlamındadır. Padişahın tahtı olmaya en layık olan varlık, Allah'ın yarattıkları arasında en üstün olan insandır. Bu nedenle Âdem arştır. Başka bir deyişle Allah'ın istiva ettiği arş, Âdem'dir (Ballı, 2010: 64).

Hurufilikte yüzdeki hatların işaret ettiği yirmi sekiz harften otuz iki harfe geçişte istiva hattının rolü çeşitli hesaplamalarda ortaya çıkar. İnsan yüzünü dikey bir biçimde ikiye bölen istiva hattı çekildiğinde saç ikiye ayrılır ve böylece ümmî hatların sayısı sekize çıkar. Sekizin dört ile çarpımı sayesinde Fars alfabesindeki harflerin toplam sayısı olan otuz ikiye ulaşılır. Eğer yedi adet ümmî hatta iki sakal, iki bıyık, iki burun içi kılı ve bir de çene altındaki sakaldan (anfeka) ibaret olan ebî hatlar katılırsa yüzdeki toplam hat sayısı on dört olur. Bu hatlar, bulundukları mahaller ile toplanınca ise yirmi sekiz sayısına ulaşılır. Eğer istiva hattı çekilirse saç ve anfeka hatları ikiye bölüneceği için yüzde on altı hat meydana gelir. Mahalleriyle birlikte bu hatların sayısı otuz ikiye çıkar (Usluer, 2009: 144).

Beyitte geçen "vasat ümmet" kavramı Bakara suresinin 143. ayetinden alınmıştır.[7] Bu kavram yaygın Sünni anlayış tarafından İslam toplumunun ifrat ve tefritten uzak, âdil ve mutedil bir ümmet oluşu şeklinde yorumlansa da (Şahinalp, 2014: 198) Hurufiler söz konusu ayetin insanları hakikate götüren istiva hattına işaret ettiğini düşünmüşlerdir (Fazlullah Esterâbâdî, 2012: 44). Hurufilere göre Hz. Muhammed'in ayı parmağıyla ikiye ayırarak gösterdiği mucizenin amacı da istiva hattına dikkat çekmektir (Âmiloğlu, 2014: 57). Onun saçlarını ikiye ayırması aynı amaca hizmet eder (Aslan, 2019: 186).

Beyitte Yusuf Sineçak, Hz. Muhammed ümmetinin vasat olma vasfını anlamak için Hz. Âdem'in yüzündeki istiva hattından geçmenin zorunlu olduğunu belirtir. Böylece Hurufilerin istiva hattına dair yorumlarına katıldığını belli eder. Yukarıda da ifade edildiği gibi Hz. Âdem'in yani insanın yüzünü iki eşit parçaya ayıran istiva hattı Arap alfabesindeki harf sayısından Fars alfabesindeki harf sayısına geçişte oldukça önemli bir konuma sahiptir. Tüm düşüncelerini yirmi sekiz ve otuz iki sayıları üzerine inşa eden Hurufiler için bu hattın ne kadar önemli olduğu açıktır. Dolayısıyla istiva hattı pek çok

[7] Bu ayetin meali şu şekildedir: "Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resûl'e tabi olanlarla, gerisingeriye dönecekleri ayırt edelim diye kıble yaptık. Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir."

Hurufi metninde hakikatin kendisi ve dosdoğru yol olarak açıklanmıştır. Hz. Muhammed'in ayı ikiye yarma mucizesini ve saçlarını ikiye ayırarak taramasını istiva hattına bir işaret olarak ele alan Hurufiler *Kur'an*'da İslam ümmetinin vasat bir ümmet olduğuna dair ayeti de aynı çerçevede ele almış ve Müslümanların istiva hattı üzerinde yani dosdoğru yolda olduklarını ima etmiştir. Bu sebeple Yusuf Sineçak'ın yukarıdaki beytini *Kur'an*'ı Hurufilik anlayışıyla bâtıni yoldan tevil eden bir örnek olarak ele almak mümkündür.

Gönlümün tâbına nisbet bir şerer nâr-ı cahîm
Gözlerüm yaşına göre katredür Ceyhûn u Şat

"Cehennem ateşi gönlümün ateşine nazaran bir kıvılcımdır. Ceyhun ve Şat (ırmakları) gözlerimin yaşına göre (bir) damladır."

Gazelin ilk üç beyitinin aksine bu beyitte ve makta beytinde Hurufiliğe dair hiçbir kelimeye, kavrama, mazmuna ya da imaya rastlanmaz. Şair mübalağa yoluyla gönlündeki ateşin cehennem ateşinden daha üstün olduğunu vurgulayarak aşkının ve aşk acısının büyüklüğünü anlatmaktadır. Ceyhun ve Şat ırmaklarının şairin gözyaşları yanında bir damla su olması da aynı ölçüde bir mübalağadır.

Kiminün dünyâ murâdı kiminün 'ukbâdurur
Yûsufun sensin murâdı iki 'âlemde fakat

"Kiminin istediği dünya kimininse ahirettir fakat Yusuf'un istediği iki âlemde de (ancak) sensin."

Bu beyitte şair tek arzusunun sevgiliye kavuşmak olduğunu, bunun dışında gözünün ne dünyayı ne de ahireti gördüğünü ifade etmektedir.

Görüldüğü üzere Yusuf Sineçak, yukarıdaki beş beyitlik kısa gazelinin ilk üç beytinde oldukça yoğun anlamlar içeren ve tamamıyla Hurufiliğe dair olan düşüncelerini dile getirmiştir. Son iki beyitte ise ne Hurufiliğe ne de Mevleviliğe dair herhangi bir işaret vardır. Bundan dolayı son iki beyit, önceki beyitlerden daha farklı durmaktadır. Bundan dolayı gazelin anlam bütünlüğünden kopuş sezilmektedir. İlginç olan husus hem Gülşeniliğe hem de Mevleviliğe intisap etmiş ünlü bir şeyhin Hurufiliğe dair oldukça derin manalar içeren bir gazel yazmış olup bu gazelde Gülşeniliğe ve Mevleviliğe dair herhangi bir düşünceye yer vermemesidir. İncelenen beyitlerden yola çıkılarak şairin Hurufiliği içselleştirdiği de söylenebilir. Mevlevilik, Gülşenilik ve Hurufilik gibi İslam'a yönelik birbirinden farklı anlayışlara sahip sistemleri Yusuf Sineçak Dede'nin kendisinde birleştirmesi ve bunları içlerinden herhangi birini reddetmeden kullanabilmesi onun merakıyla, hakikat aşkıyla ve olgun hoşgörüsüyle açıklanabilir.

SONUÇ

XIV. yüzyılda İran ve Azerbaycan'da ortaya çıkan Hurufilik, kurucusunun idam edilmesi sebebiyle tarikatlaşma sürecini tamamlayamadan çeşitli coğrafyalara dağılmıştır. Anadolu ve Balkanlarda Hurufilik bir İslami yorum tarzı olarak çeşitli tarikatlarla ve özellikle Bektaşilikle ilişki içerisinde olmuş, varlığını bu tarikatlar vasıtasıyla devam ettirebilmiştir. Mevlevilik de Hurufilikten etkilenen, ayrıca onu etkileyen tarikatlardan biridir.

Hurufilik Mevleviliğin inancını, uygulamalarını ya da kültürünü her ne kadar değiştirecek güce sahip olmasa da bazı Mevleviler, özellikle de divan şairi olanlar, bir sanat çeşnisi ya da farklı bir düşünce tarzı olarak edebî ürünlerinde bu düşünce ve inanca yer vermişlerdir. Mevlevilik, Bektaşilikte olduğu gibi Hurufilik ile kaynaşmamış, ancak bu akımın kendi yanında durmasına izin vererek hoşgörü göstermiştir. Ağazade Muhammed Dede, Siyahi Dede veya Yusuf Sineçak Dede'nin şiirlerinde görülen husus bundan ibarettir.

Yusuf Sineçak'ın incelediğimiz şiirinde Mevlevilik veya Gülşenilik ile ilgili hiçbir unsur bulunmazken gazelin ilk üç beyti doğrudan Hurufilik ile alakalıdır. Söz konusu beyitler yüzeysel olmayıp içerisinde Hurufilik düşüncesine dair derin anlamlar barındırmaktadır. Gazelin son iki beyti ise önceki üç beyitten ayrı bir görünüm arz etmektedir. Eğer Yusuf Sineçak'ın Mevlevi olduğu bilinmeseydi ve elde sadece incelenen bu gazeli bulunsaydı onun Hurufi olduğu rahatlıkla düşünülebilirdi. Önce Gülşeniliğe bağlanan, ardından Mevleviğe giren bu tanınmış Mevlevi dedesi, Hurufilik unsurları içeren gazeliyle XVI. yüzyılın Osmanlı coğrafyasında bağlanılan tarikatlardan farklı anlayışlara sahip düşünce ve inançlara da hoşgörüyle yaklaşılabildiğini kanıtlamaktadır. Şeyh Galip gibi Mevleviliğin en ünlü

şairlerinden birinin XVIII. yüzyılda, Hurufiliği bildiği hâlde *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* taslağına Yusuf Sineçak Dede'den bir Hurufi şiir örneği alması, bu hoşgörünün geçen yüzyıllar sonucunda kaybolmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Aksu, H. (1995). Fazlullah-ı Hurûfî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* İçinde (s. 277-279). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Aksu, H. (1998). Hurûfîlik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* İçinde (s. 408-412). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Aksu, H. (1989). Ali el-A'la. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* İçinde (s. 381). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ali Enver. (2013). *Semâ-hâne-i Edeb* Haz. Sadık Erdem. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Âmiloğlu. (2014). *Arş-nâme Tercümesi* Haz. Fatih Usluer. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi. (1994). "Hurufilik". Cilt: 16. (s. 81). İstanbul/Münih: Ana Yayıncılık ve Encyclopaedia Britannica Inc.

Aslan, M. (2019). *Fazlullah'ın Sakalında Beliren Tanrı, Arşî Divanı'nda Hurufilik*. İstanbul: Hiperyayın.

Aslan, M. (2021). Hurufi-Bektaşi Şair Arşi'nin Şiirlerinde Hz. Ali Algısı. *Asya Studies*, (15), 33-46.

Ayan, H. (2014). *Nesîmî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ballı, H. H. (2010). *Fazlullah Hurûfî ve Hurûfîlik*, (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ballı, H. H. (2011). Hurûfîlik nedir?. *e-makâlat Mezhep Araştırmaları,* 4(2), 31-44.

Bashir, S. (2013). *Fazlullah Esterâbâdî ve Hurufilik*. (A. Tunç Şen, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Bozüyük, M. E. (1994). Hurûf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* İçinde (s. 397-401). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Cihan, S. (1990). Zındıkların uydurma hadislerle münasebeti. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4*, 4, 37-92.

Demir, R. (2021). *Güzellik ve Aşkın Şairi Şeyh Galip*. İstanbul: Muhit Kitap.

Dosay, Gökdoğan, M. (2007). Pisagor. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* İçinde (s. 292-293). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Esrar Dede. (2000). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye* (Haz. İlhan Genç). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Fazlullah Esterâbâdî. (2012). *Câvidân-nâme - Dürr-i Yetîm İsimli Tercümesi* (D. Murtazâ, Çev), (Haz. Fatih Usluer). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Gölpınarlı, A. (1969). *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Gölpınarlı, A. (1989). *Hurûfîlik Metinleri Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gölpınarlı, A. (2018). *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Güleç, İ. (2004). Türk Edebiyatında Cezire-i Mesnevî Şerhleri. *Osmanlı Araştırmaları*. (24). s. 159-179.

İncili Şerif Yahut İsa Mesihin Yeni Ahit Kitabı. (1981). *Kitabı Mukaddes* İçinde. (s. 1-274). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.

Keklik, M. Ve Aslan, M. (2019). Usûlî Divanı'nda Gülşenîlik ve Hurûfîlik (Ed. Zeki Taştan vd.). *Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırmalar* İçinde (s. 143-169). İstanbul: Hiperyayın.

Kur'an-ı Kerim, Diyanet İşleri Başkanlığı (2021). https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/38/31-22-ayet-tefsiri (Erişim Tarihi: 16.11.2021).

Kur'an-ı Kerim Meâli. (2010). (Haz. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Köksal, M. F. (2013). Yûsuf Sîneçâk. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yusuf-sinecak (Erişim Tarihi: 18.08.2021).

Muhîtî Dede. (2014). Keşfnâme. *Hurufi Metinleri 1* İçerisinde (s. 246-319). (Haz. Fatih Usluer). Ankara: Birleşik Yayınları.

Seyyid Nesîmî. (2017). *Hakikatlere Giriş (Mukaddimetü'l-Hakâyık)* (Haz. Fatih Usluer). İstanbul: Revak Kitabevi.

Şahinalp, M. V. (2014). Vasat Ümmet Örneği. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 184-222.

Tökel, D. A. (2016). *Divan Şiirinde Harf Simgeciliği*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.
Uludağ, S. (2016). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
Usluer, F. (2009). *Hurufilik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
Usluer, F. (2019a). Divan Şairleri ve Hurufilik. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 23* 1, 80-104.
Usluer, F. (2019b). İran Düşünce Tarihinde Hurûfîlik. *İran DüşünceTarihi* İçinde (s. 133-154). (Ed. Hakkı Uygur ve Abdulla Rexhepi). Ankara: İRAM Yayınları.
Ünver, M. (2003). *Hurufilik ve Kuran, Nesimi Örneği.* Ankara: Fecr Yayınevi.